

ВІДГУК
ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА

на дисертацію Чибісова Дмитра Михайловича на тему:
«Охорона прав інтелектуальної власності
в рамках Світової організації торгівлі»,
що подана на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук
за спеціальністю 12.00.11 – міжнародне право

Актуальність теми дисертаційного дослідження. Вступ України до Світової організації торгівлі (СОТ) став ключовим кроком у напрямку до забезпечення повноцінної участі України у міжнародній торгівлі, що, своєю чергою, є запорукою її економічного розвитку та дає підстави сподіватися на подальше входження України до числа найбільш розвинутих держав світу як однієї з найбільших ринкових економік Європи. Наступним кроком у цьому напрямку стало укладення Україною Угоди про асоціацію з Європейським Союзом (ЄС).

Серед багатьох проблемних питань, які вже трапилися та з великою імовірністю продовжуватимуть траплятися Україні на цьому шляху, є проблема захисту прав інтелектуальної власності. Міжнародно-правове регулювання захисту прав інтелектуальної власності, що почало своє формування ще у ХІХ столітті, зазнало системних змін зі створенням СОТ та укладенням 1994 року Угоди про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності (Угода ТРІПС). Забезпечення дотримання Україною положень Угоди ТРІПС стало одним з наймасштабніших та найскладніших завдань у прийнятті нашої державою усталених міжнародних правил гри у сфері прав інтелектуальної власності.

Подальша інтеграція України з ЄС ще гостріше актуалізувала цю проблематику та поставила нові теоретичні та практичні питання, пов'язані з посиленням ролі ЄС у трактуванні, конкретизації та доповненні зобов'язань держав-членів ЄС за Угодою ТРІПС, а також з конкретними зобов'язаннями України за Угодою про асоціацію з ЄС (наприклад, щодо охорони винаходів у галузі біотехнології та комп'ютерних програм тощо).

Правильне розуміння змісту відповідних міжнародно-правових зобов'язань України та особливостей їхньої реалізації навряд чи є можливим без аналізу інституційних аспектів функціонування СОТ та його системи розв'язання спорів, взаємодії СОТ та Всесвітньої організації інтелектуальної власності (ВОІВ), а також ролі у відповідному механізмі органів ЄС. Дослідження цих аспектів додає ще один важливий аспект актуальності праці Чибісова Д. М. У загальнішому плані важливо також відзначити, що на теоретичному рівні комплексне дослідження питань охорони прав інтелектуальної власності у рамках СОТ до дисертації Чибісова Д. М. в українській науці міжнародного права не здійснювалося.

Підсумовуючи, можна впевнено стверджувати, що дисертаційне дослідження Чибісова Дмитра Михайловича на тему: «Охорона прав інтелектуальної власності в рамках Світової Організації Торгівлі» є актуальним дослідженням проблеми міжнародного публічного права, що є важливою як в теоретичній, так і в практичній площині.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх достовірність і новизна. Дисертаційне дослідження Чибісова Д. М. складається зі вступу, чотирьох розділів, що охоплюють десять підрозділів (четвертий розділ на підрозділи не поділяється), висновків та списку використаних джерел (загалом 405 найменувань). Така структура роботи є обґрунтованою і дозволила дисертанту змістовно висвітлити важливі аспекти теми, розкритої з дотриманням логічної послідовності викладу матеріалу.

Ознайомлення з дисертацією Чибісова Д. М. дає підстави стверджувати, що автором виконане серйозне наукове дослідження складної міжнародно-правової проблеми. Перевагою цієї роботи є передусім те, що дисертант першим серед вітчизняних науковців комплексно дослідив захист інтелектуальної власності у рамках СОТ, для чого проаналізував розвиток доктрини міжнародного права у цій галузі, запропонував систематизацію принципів міжнародно-правової охорони інтелектуальної власності, дослідив становлення і розвиток міжнародного інституційного механізму охорони інтелектуальної власності та проаналізував співвідношення охорони інтелектуальної власності у СОТ та в рамках інших міжнародних інституцій. Серед системних питань, до яких звернувся автор, звертають на себе увагу міркування про концептуальні засади та режими охорони інтелектуальної власності згідно з Угодою ТРІПС, аналіз інституційного та нормативно-правового впливу ЄС на виконання його державами-членами вимог Угоди ТРІПС, а також системи врегулювання спорів СОТ на основі практики Органу з розв'язання спорів (ДСБ). До інших досягнень автора можна віднести проведені дослідження особливостей правової охорони винаходів у галузі біотехнології та режиму охорони комп'ютерних програм згідно з Угодою ТРІПС, визначення змісту функцій Ради ТРІПС та її ролі у забезпеченні охорони інтелектуальної власності у СОТ, а також цікаві та науково обґрунтовані пропозиції щодо імплементації Угоди ТРІПС відповідно до вимог Угоди про асоціацію Україна-ЄС.

Наукові результати, висновки, що отримав автор, та запропоновані ним рекомендації ґрунтуються на критичному аналізі значного обсягу нормативного матеріалу (міжнародні договори, акти національного законодавства та рішення міжнародних організацій), судової практики, зарубіжної та вітчизняної наукової літератури, зокрема монографічних видань та статей у періодичних виданнях.

Обґрунтованість та достовірність отриманих результатів, висновків та пропозицій підтверджується широкою джерельною базою проведеного

дослідження, використанням різноманітних прийомів аналізу визначених питань, достатньою апробацією отриманих результатів, а також чітко сформульованими висновками, які ґрунтуються на багатоаспектному аналізі досліджуваної теми.

Методи наукового дослідження, що застосував дисертант, забезпечили необхідний рівень логічного обґрунтування наукових положень дисертації.

Основні наукові досягнення дисертанта, поза сумнівом, зводяться до положень, які у вступі до дисертації та її авторефераті охарактеризовано як такі, що відзначаються **науковою новизною**. На нашу думку, немає потреби повторювати всі ці положення та висновки у цьому відгуку, але слід відзначити ті положення наукової новизни, які є, на думку опонента, найважливішими для рецензованої дисертації.

Зокрема, автор першим у вітчизняній доктрині запропонував класифікацію міжнародних механізмів охорони інтелектуальної власності за критерієм просторової сфери дії (*підрозділ 1.3*), а також за критерієм функціональної та інституційної взаємодії із СОТ (*підрозділ 3.3*). Автор також запропонував оригінальну дефініцію та власний варіант періодизації становлення міжнародного інституційного механізму охорони інтелектуальної власності (*підрозділ 1.4*). Крім того, автор обґрунтував пропозицію закріпити на міжнародному рівні (СОТ, ВОІВ, ЮНЕСКО) перелік окремих об'єктів інтелектуальної власності, які мають поширюватись без оплати ліцензійних платежів на території держав, що розвиваються. Автор також надав переконливу аргументацію відсутності рівні СОТ єдиних вимог до охорони винаходів у галузі біотехнології насамперед через відсутність єдиних морально-етичних критеріїв патентування таких винаходів та запропонував вирішення цього питання на основі практики Суду ЄС. Він також сформулював нову редакцію ст. 27 Угоди ТРІПС щодо охорони винаходів у галузі біотехнології, а також зміни до законодавства України у сфері правового регулювання досліджень у галузі біотехнології, що

відповідатимуть вимогам Угоди про асоціацію та праву ЄС у відповідній сфері (підрозділ 2.3).

На окрему позитивну згадку також заслуговують комплексний аналіз принципів міжнародно-правової охорони інтелектуальної власності у підрозділі 1.2 (незважаючи на певні зауваження – див. нижче), характеристика Угоди ТРІПС з цікавими ілюстративними посиланнями на практику Органу з розв'язання спорів СОТ (підрозділ 2.1), змістовний та оригінальний аналіз проблеми охорони винаходів у галузі біотехнології (підрозділ 2.3), а також дослідження засад та практики врегулювання спорів у справах про порушення норм Угоди ТРІПС (підрозділ 3.2). Суттєву практичну та теоретичну цінність має також короткий, але змістовний авторський аналіз особливостей імплементації Угоди ТРІПС у право ЄС, поданий у розділі 4.

Усі висновки і положення дисертації ґрунтуються на ретельно опрацьованому широкому спектрі наукових, аналітичних та документальних джерел. При цьому заслуговує на схвалення використання Чибісовим Д. М. для обґрунтування відповідних положень і висновків праць не тільки вітчизняних авторів і перекладної літератури, але й зарубіжних наукових і документальних першоджерел, що поглиблює новизну дисертаційного дослідження, достовірність його висновків.

Дисертант загалом успішно впорався з поставленими завданнями, а сформульовані у роботі висновки містять положення, яким властиві елементи наукової новизни. Усі вони є достовірними і науково обґрунтованими.

Повнота викладу основних результатів дослідження в опублікованих працях. Основні результати дисертаційної роботи висвітлено в наукових публікаціях дисертанта. Посилання на опублікування досліджень за дисертацією є достовірними. Основні положення та результати дисертаційного дослідження викладено у одинадцяти статтях у періодичних фахових виданнях (одна з них – у закордонному фаховому виданні), а також п'ятох публікаціях апробаційного характеру (тезах наукових доповідей, що опубліковані у матеріалах науково-практичних конференцій).

Зміст автореферату достатньо розкриває основні положення дисертаційної роботи, а також отримані автором нові наукові результати, висновки та рекомендації і є ідентичним основним положенням дисертації.

Дискусійні положення дисертації та зауваження щодо її змісту. Разом з тим, незважаючи на загальну позитивну оцінку, у роботі Чибісова Д. М., як у будь-якому новому теоретичному дослідженні складної та багатоаспектної наукової проблеми, містяться положення, які викликають зауваження або видаються недостатньо обґрунтованими чи принаймні дискусійними.

1. Одне з центральних місць у дисертації посідає поняття міжнародного інституційного механізму охорони інтелектуальної власності. Уже у вступі дисертації (стор. 9) автор визначає цей механізм як сукупність спеціалізованих міжнародних інституцій, і далі не повертається до цієї дефініції, розкриваючи натомість зміст та особливості цього механізму. При цьому – і це заслуговує лише на позитивну оцінку – автор у тексті явно демонструє, що міжнародний інституційний механізм охорони інтелектуальної власності не зводиться лише до механічної «сукупності інституцій». Після прочитання дисертації ні у кого не має залишитися сумнівів, що до цього механізму необхідно включити не лише відповідних інституцій, а й практику їхньої діяльності та взаємодію між ними. З огляду на це дефініція міжнародного інституційного механізму охорони інтелектуальної власності, подана автором у вступі до дисертації, потребує уточнення.

2. Одним із наукових здобутків автора дисертації є систематизація принципів міжнародно-правової охорони інтелектуальної власності на принципи міжнародного економічного права, що застосовуються до відносин з охорони інтелектуальної власності, принципи СОТ та ВОІВ, а також спеціальні принципи Угоди ТРІПС, що проведена у підрозділі 1.2. Не заперечуючи важливість з'ясування основних міжнародно-правових засад регулювання питань, що розглядаються дисертантом, зауважимо, що декілька висунутих ним тез виглядають доволі догматично та відірвано від безпосереднього об'єкта дослідження. Це, зокрема, висловлена на стор. 32-33

теза про зв'язок з питанням захисту інтелектуальної власності принципу невід'ємності суверенітету держав над своїми природними ресурсами й економічною діяльністю з посиланням на малореlevantну сьогодні «Декларацію про встановлення нового міжнародного економічного порядку» 1974 р., яка, до того ж, на нашу думку, ніколи не відображала стану загального звичаєвого міжнародного права. Крім того, у підрозділі 1.2 не простежується чіткого поділу між загальносистемними принципами міжнародного права та галузевими принципами міжнародного економічного права, як можна було б очікувати, якщо виходити з традиційних (хоч і необов'язково доречних у цьому контексті) постулатів вітчизняної та, ширше, пострадянської науки міжнародного права.

3. Подальшого дослідження та уточнення потребує позиція автора щодо застосування до питань охорони прав інтелектуальної власності у рамках ТРІПС принципів міжнародного права прав людини. Хоча ілюстрація з правом людини на отримання медичної допомоги (стор. 34-35) є цікавою, вдалою і доречною, більш загальне питання взаємодії принципів у сфері прав людини та питань охорони прав інтелектуальної власності залишається нерозкритим. Загальне твердження про те, що таких принципів «ціла низка, і вони достатньо неоднозначні» (стор. 34), потребує систематичного розкриття. Сподіваємося, що автор або його наукові наступники знайдуть змогу звернутися до цієї проблематики у подальших дослідженнях.

4. Викликає певний подив рішення автора включити у розділ про наукову новизну у вступі до дисертації та автореферату як «удосконалену» тезу щодо політичної та економічної незалежності ДСБ СОТ, «що є підтвердженням відсутності впливу економічно розвинених держав на рішення палат та рішення А[пеляційного] О[ргану] ДСБ» (стор. 10). Опонент поділяє враження про незалежність та неупередженість Органу з розв'язання спорів СОТ та його Апеляційного органу, але не бачить, яким чином це може розглядатися як теза, що має наукову новизну чи прямо впливає з предмету дослідження рецензованої дисертаційної роботи. Питання незалежності та

неупередженості певних міжнародних судових органів чи механізмів розв'язання міжнародних спорів є перспективним та має досліджуватися окремо.

5. У тексті дисертації автор систематично (37 разів) використовує термін «держава-підписант» (або «підписант»), маючи на увазі державу-учасницю того чи іншого міжнародного договору. Таке використання термінології не відповідає загальним підходам сучасного права міжнародних договорів, зокрема Віденської конвенції про право міжнародних договорів 1969 р., у якій згадуються сторони (учасниці) договору, а також держави, що беруть участь у переговорах, договірні держави та треті держави. Наголос на підписанні міжнародного договору не варто робити ще й тому, що таке підписання може означати юридично різні дії. Зокрема, може йтися про підписання під умовою подальшої ратифікації міжнародного договору, підписання, що згідно з положеннями самого міжнародного договору означає згоду на його обов'язковість, підписання як домовлений між сторонами спосіб встановлення автентичності тексту договору тощо. Крім того, слід згадати, що за текстом Угоди ТРІПС її сторони визначаються як «члени» (Світової організації торгівлі), а не як «підписанти».

Підкреслимо, що зазначені зауваження мають на меті запросити автора до дискусії та спонукати подальші наукові дослідження. Вони не свідчать про незгоду опонента із концепцією роботи і не впливають на загальну позитивну оцінку дослідження.

Загальна оцінка дисертаційної роботи та її відповідність встановленим вимогам. У цілому дисертаційна робота Чибісова Дмитра Михайловича на тему: «Охорона прав інтелектуальної власності в рамках Світової Організації Торгівлі» є завершеним і самостійним дослідженням, що присвячене актуальним проблемам міжнародного права.

Отримані результати можуть бути застосовані у навчальному процесі (зокрема, при викладанні навчальних дисциплін «Міжнародне публічне право», «Право міжнародних організацій», «Право СОТ», «Право

інтелектуальної власності», «Міжнародне економічне право», «Право Європейського Союзу» тощо) і наукових дослідженнях.

На основі вивчення змісту дисертації та праць, опублікованих за темою дисертації, можна зробити висновок, що дисертація Чибісова Дмитра Михайловича на тему: «Охорона прав інтелектуальної власності в рамках Світової Організації Торгівлі» відповідає вимогам «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567 (зі змінами, внесеними згідно з Постановами Кабінету Міністрів України № 656 від 19.08.2015, № 1159 від 30.12.2015 та № 567 від 27.07.2016), а її автор Чибісов Дмитро Михайлович заслуговує на присудження йому наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.11 – міжнародне право.

**Кандидат юридичних наук,
докторант кафедри міжнародного права
Інституту міжнародних відносин
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка**

О. Р. Поєдинок

